

Грубінко А. В.

*д.і.н., професор, професор кафедри теорії та історії
держави і права, директор Центру
стратегічної аналітики та міжнародних студій,
Західноукраїнський національний університет*

МІЖНАРОДНА РОЛЬ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Війна, як жодні інші обставини, дає змогу чітко розпізнати істинних друзів і ворогів, або ж окреслити когорту «спостерігачів», які визначають власне ставлення до сторін конфлікту залежно від розвитку ситуації. Ідеться про сучасну систему міжнародних відносин в Європі і світі, що вступила в складний і тривалий період змін. Україна, її народ і військо, завдяки своєму успішному стоїко-героїчному та водночас трагічному досвіду півторамісячного спротиву російським займам уже сповна відчула на собі наслідки позиції кожної з трьох згаданих груп суб'єктів зовнішнього впливу.

В умовах щоденної екзистенційної загрози українцям та Україні як ніколи до цього за увесь період її незалежності актуальні історичні паралелі та аналогії з відносно недалекою минувшиною, а саме періодом національно-визвольних змагань 1917 – 1920 років. Тоді поразка Української держави великою мірою була зумовлена відсутністю підтримки міжнародної спільноти. Не мали успіху й спроби домогтися визнання на міжнародному рівні ідеї відродження України, висунутої представниками Організації українських націоналістів в часи Другої світової війни та різними діаспорними формуваннями.

На щастя у ХХІ столітті міжнародна система набагато прихильніша до нашої держави, яка користується дієвою союзницькою підтримкою насамперед таких провідних гравців сучасної системи світової безпеки, як США і Велика Британія. Це дає можливість з не меншою ніж колись тривогою, але із значно більшим оптимізмом працювати на головний результат – перемогу в праведній боротьбі за волю України.

Навіть не надто екзальтованому в міжнародній політиці обивателю у процесі побіжного спостереження за міжнародним контекстом перипетій сучасної російсько-української війни впадає в око непересічна активність Великої Британії в справі підтримки України, яка має різноплановий, різнорівневий, наполегливий, послідовний та оперативний характер. Звідси виникають цілком логічні запитання, чим зумовлена така політика її чинного керівництва, які її пріоритети та які інтереси сповідує британський істеблішмент у цій справі. Відповідь на них дасть можливість прогнозувати

роль цієї великої держави у вирішенні долі України на етапі завершення війни та повоєнного відновлення.

Насамперед варто окреслити головні напрями підтримки України Великою Британією у передвоєнний та воєнний час: 1) загальнополітичний (включно з програмою економічної допомоги); 2) санкційний антиросійський; 3) військово-гуманітарний.

Нагадаємо, що напередодні нападу російських військ на Україну українсько-британські відносини вийшли на надзвичайно інтенсивний рівень партнерства і співпраці, які по праву можна назвати стратегічними, як це власне і зафіксовано в новому міждержавному договорі 2020 року. Лондон принципово не визнав жодних претензій Росії на українські суверенні території Криму та Донбасу і ніколи не замовчував цієї проблематики на міжнародному рівні, що стало наріжним каменем розвитку міждержавної взаємодії. Посилення військової загрози безпеці України, яке визрівало з квітня 2021 року, зумовило надання пріоритету військово-політичній співпраці між країнами. Чітка проукраїнська позиція правлячої Консервативної партії, її міністрів та особисто прем'єр-міністра Бориса Джонсона, досягнення міжпартійного консенсусу в Британському парламенті створили необхідне підґрунтя для підготовки системи стримування подальшої російської агресії у вигляді антиросійських санкцій та військової допомоги Києву.

Російське вторгнення на територію України 24 лютого завадило планам комплексної співпраці сторін насамперед у сфері військово-технічної кооперації в регіоні Чорного моря, де передбачалося за рахунок британських ресурсів розвивати спроможності ВМС України. Однак варто відзначити, що в умовах реальних бойових дій високої інтенсивності безумовним здобутком двосторонньої співпраці став досвід попередньої багаторічної роботи британських військових інструкторів і десятків спільних військових навчань, проведених на полігонах обох країн із залученням інших держав НАТО відповідно до стандартів самого Альянсу.

Україна постійно відчуває надзвичайно активну політичну та фінансово-економічну підтримку Великої Британії. Дві знакові події – оголошення наприкінці січня рішення про формування тристороннього міждержавного альянсу Україна – Польща – Велика Британія та офіційний візит до Києва 1 лютого Бориса Джонсона, який оголосив про надання оборонних озброєнь для ЗСУ, не стали декларативними, що особливо помітно в умовах війни. Постійна реальна підтримка на міждержавному рівні, щоденне надання актуальних даних британської розвідки українській стороні про пересування ворожої армії, безпрецедентна санкційна активність та масштабні поставки зброї, прагнення модерувати проукраїнський контекст в діяльності міжнародних організацій (насамперед НАТО, ООН, Рада Європи тощо) роблять присутність

британського чинника у зовнішній політиці України неоціненним. З останнього – скликання за ініціативи представника Великої Британії засідання Ради Безпеки ООН щодо військових злочинів російських військ в Бучі, що відбулося 5 квітня в Нью-Йорку. Зрештою, попри категоричні застереження британських спецслужб, 9 квітня Київ для зустрічі з Володимиром Зеленським особисто прибув Борис Джонсон.

Британська сторона значну увагу приділяє наданню макрофінансової допомоги Україні для стабілізації економіки в умовах війни, спрямованої з національного фонду допомоги на суму понад пів мільярда фунтів стерлінгів, а також шляхом лобіювання нових траншів Світового банку. Уряд Джонсона, вражений, як і весь світ, швидкими успіхами оборони України від російської навали, ще на початку березня ініціював створення фонду «Міжнародна група підтримки України» для сприяння повоєнному відновленню її інфраструктури в рамках так званого «плану Маршалла» та готовий бути його провідним донором. В його основі розглядаються насамперед держави Вишеградської групи, які стали першим притулком для українських біженців, а фінансування програми частково повинне надійти з арештованих активів російських олігархів.

Велику Британію по праву можна вважати флагманом антиросійських санкцій, запровадження яких було розпочате урядом країни ще за декілька днів до нападу Росії на Україну. Пікантності ситуації додав статус Лондона як неофіційної столиці розміщення шалених як для пересічного обивателя навіть самої Британії статків російських олігархів-скоробагачів, їх довірених осіб, місця навчання їх дітей, переховування опальних путінському режиму тих же олігархів та представників радянсько-ФСБешної агентури. Не даремно в англійській публіцистиці з 2009 року після виходу однойменної книги англійців Майкла Голігсворта та Стюарта Ленслі, при згадці британської столиці в російському контексті її іменують не інакше як «Лондонград». Незважаючи на втрати дивідендів від утримання російського майна, британська сторона першою пішла на кардинальні обмеження його утримання за ознакою країни походження власника, аж до «замороження» та арешту активів провідних бенефіціарів з когорти наближеного до Кремля олігархату. Під «пекельні» санкції потрапили Путін, Лавров, Шойгу, інші топ-діячі чинного режиму, їх діти та інші члени сімей. Прикладу Британії слідували США і частина країн ЄС. Російський ринок покинули численні корпорації, а ті, хто ще думає, наприклад Shell, уже зазнають збитків через вторинні міжнародні санкції та іміджеві втрати від зв'язків з режимом Путіна. Запроваджено численні обмеження на торгівлю з РФ (зокрема, ембарго на імпорт нафти), санкції щодо діяльності російських фірм і банків. Скасовано авіасполучення. Прийнято заборону на

кредитування російських юридичних осіб та російського уряду. Британія підтримала відключення провідних російських банків від системи SWIFT.

Утім в умовах війни найбільш актуальною і дієвою є пряма британська військова допомога (враховуючи засоби гуманітарної підтримки), що за наявності широкомасштабного наступу та високого рівня інтенсивності бойових дій зі значними ураженнями цивільного населення є нагальною. Насамперед ідеться про поставки озброєнь на сотні мільйонів фунтів стерлінгів, які еволюціонували від легкого оборонного озброєння у вигляді кількох тисяч малих переносних протитанкових зенітно-ракетних комплексів «Javelin» і «NLAW» напередодні війни, до постачання наступальної зброї – модерних високоточних протикорабельних ракетних комплексів «Harpoon» та важкої бронетехніки, що відповідає логіці назрілого другого етапу відбиття військового наступу російських військ в умовах контратаки ЗСУ. На відміну від ряду європейських партнерів, насамперед Німеччини, надання британських озброєнь є максимально оперативним, деполітизованим, дебіюрократизованим та безумовним і як правило навіть випереджає аналогічні рішення уряду США.

Такий рівень підтримки України однією державою-партнером можна по праву вважати комплексним і безпрецедентним для нашої держави за всю історію її незалежності. Зрештою безпрецедентні й сучасні умови співробітництва, а рівень британської економіки та оборонного комплексу дозволяє надавати значний об'єм оперативної допомоги союзнику. Разом з тим спробуємо зрозуміти та окреслити інтереси і мотиви британського керівництва в такій всеохоплюючій політиці підтримки нашої держави, яку Борис Джонсон обіцяє неухильно продовжувати і надалі, в тому числі після очікуваного завершення війни, наголошуючи на неодмінній перемозі України.

Глобальний вимір. Ситуація навколо та в Україні підігріває амбіції британського політикуму до посилення міжнародного впливу своєї країни. Вихід з ЄС або т. зв. Brexit завдав Великій Британії значних іміджевих втрат на міжнародній арені, насамперед в Європі. Після нещодавнього виходу з ЄС Велика Британія гостро потребує додаткового підтвердження офіційно декларованої стратегії «глобального охоплення» («Global Britain», офіційно проголошена в березні 2021 року). Активне включення в процеси навколо тривалого російсько-українського конфлікту варто розглядати в одному ряді з включенням країни до нового формату глобального американсько-китайського протистояння у формі AUKUS (союз Австралії, Великої Британії, США), проголошеного у вересні того ж року. Не додав Британії позицій у світі і фактично провальний вихід частин Королівських Збройних Сил з Афганістану у серпні 2021 році разом з американськими військами.

Як бачимо, усі три міжнародні заходи, кожен із певним рівнем залучення британської сторони, передбачають неодмінну її взаємодію з США, без

підтримки яких глобальні амбіції королівства залишаться лише спогадами про давні постімперські амбіції. Американсько-британське «особливе партнерство», яке сягає корінням часів Другої світової війни, переживає черговий підйом після неоднозначної за своїми наслідками спільної іракської військово-політичної кампанії 2000-х років. Протистояння загрозі Росії надає новий сенс спільній міжнародній діяльності союзників на рівні НАТО, що переживає відродження. Звернемо увагу на той факт, що, наприклад, надані нещодавно Україні британським урядом протикорабельні ракетні системи «Harpoon» вироблені в США. Британія однозначно буде залучена до реалізації американського військового проекту «ленд-лізу» для України. Відповідний законопроект на початку квітня ухвалив Сенат. Адміністрація Байдена отримує користь з готовності уряду Джонсона відновити роль Британії як головного ретранслятора американських міжнародних інтересів в Європі часів «холодної війни», послабивши вісь Франція-ФРН та локалізувавши її на рівні ЄС. Водночас готовність офіційного Лондона виконувати «чорнову роботу» у протистоянні екзистенційним противникам Заходу дозволяє Вашингтону зосередитися на протидії китайській загрозі.

Регіональний вимір. Російсько-українська війна стала потужним каталізатором міжнародних трансформацій в регіоні Центрально-Східної Європи, виявила ряд за давнених та нових проблем і слабких місць в системі міждержавної взаємодії та новітньої безпеки. Велика Британія і США ще до відкритої фази конфлікту розпочали процес повернення собі давнього впливу в регіоні, який вони мали у 1990-х роках одразу після розпаду СРСР та частково втратили у 2000-х – 2010-х роках. Головне завдання англо-саксонської (англо-американської) вісі – вбити клин у відносини між країнами ЦСЄ і Німеччиною, – успішно реалізується. Тут в нагоді стала давня союзниця Польща, керівництво якої вже виступило з різкою критикою нерішучих дій Німеччини щодо посилення антиросійських санкцій та призупинило відносини з пропутінською Угорщиною прем'єра Орбана. Масштабний геополітичний проект «Веймарський трикутник» Франція-Німеччина-Польща фактично похований. Його вочевидь покликаний замінити трикутник «Велика Британія-Польща-Україна» під патронатом США із залученням інших союзних країн. Тут показовою є позиція держав Балтії та особливо Чехії і Словаччини. Дві останні, незважаючи на активізацію русофільських сил упродовж останнього десятиліття, перебувають на передовій військово-політичної допомоги Україні завдяки наданим потужним гарантіям безпеки з боку США і Великої Британії – розміщенню на своїй території їх військових контингентів та новітнього важкого озброєння. Головна історична геополітична місія Великої Британії в Центрально-Східній Європі незмінна уже понад століття – не дозволити Німеччині і Росії об'єднати свій гео економічний та військово-політичний

потенціал як запоруку панування над всією Європою та навіть Євразією, що могло статися через захоплення Росією України та схоже цинічно-мовчазну і згоду з цим фактом німецьких політичних еліт, які, як стало відомо, відкрито давали нашій державі час на існування під натиском навали путінських військ не більше кількох годин. Саме тому з початком війни в Україні першим під міжнародними санкціями впав проект «Північний потік 2» як сучасний символ такого російсько-німецького єднання. Збереження української державності для Великої Британії має виключне стратегічне значення в процесі боротьби за сфери впливу в Європі з давніми суперниками Німеччиною і Францією – головними симпатиками Кремля. Комплексна допомога Україні та через неї повернення впливу в регіоні ЦСЄ певним чином компенсує Британії втрату міжнародних позицій через вихід з Європейського Союзу.

Внутрішньодержавний вимір. Уряду Бориса Джонсона, як і в минулому неодноразово його численним історичним попередникам (навіть самій Маргарет Тетчер) доводиться зовнішньополітичними успіхами компенсувати прорахунки та недоробки на внутрішньодержавному рівні. Насамперед ідеться про наслідки Brexit, які неоднозначно сприймаються в суспільстві. Саме Джонсон став головним політичним промоутером кампанії за вихід країни з ЄС після референдуму 2016 року та зрештою домігся цього на посаді глави уряду за принципом «вихід за будь яку ціну». Як виявилось, така ціна ще далеко не сплачена британським суспільством, яке ще тривалий час відчуватиме економічні втрати, перманентну політичну напругу через шотландське та ірландське питання. «Масла у вогонь» незавершеного процесу розлучення з ЄС додали важкі наслідки епідемії COVID-19, додання яких для Джонсона і його команди було далеким від ідеального. Саме скандал навколо «вечірок на Даунінг-стріт» з порушенням встановлених урядом санітарних вимог в розпал загальнодержавних протиепідемічних обмежень та головне участі в них самого прем'єр-міністра уже наприкінці 2021 року могло покласти край його політичній кар'єрі. Тому постання екзистенційної загрози для Британії, Заходу і всього цивілізованого демократичного світу в особі войовничої Росії та її лідера диктатора Володимира Путіна стали як ніколи в нагоді неповторному ексцентрику та водночас жорсткому прагматику Борису Джонсону.

Активне залучення до міжнародного протистояння сучасній російській військовій агресії проти України без перебільшення відкрило нову сторінку в історії зовнішньої політики Великої Британії та українсько-британських відносин. Беззастережна дієва допомога британців нашому народу в боротьбі з жорстоким завойовником воістину неоціненна і відкриває значні перспективи для подальшої співпраці на благо відбудови поствоєнної України. Міжнародні інтереси Великої Британії, як видно, цілком сприяють цьому. Однак варто враховувати і наявність «червоних ліній» в міжнародній політиці цієї держави,

які впливають із її місця та ролі в системі колективної безпеки Заходу і небажання безпосередньо бути залученими до війни на полі бою. Насамперед британські війська не будуть воювати проти армії Росії (за винятком певної когорти добровольців за їх власною ініціативою), якщо війна не перекинеться на територію країн НАТО і не переросте таким чином в масштаби Третьої світової. В Лондоні не підтримують негайного членства України в НАТО, хоча і не заперечують такої перспективи у невизначеному майбутньому. З цим пов'язана підтримка колективної позиції Альянсу щодо неможливості «закрити небо» над Україною для польотів російських бомбардувальників, відмова від постачання військових літаків і танків як наступального озброєння, що могло бути розцінено в Москві як прямий вступ у війну країн НАТО. Водночас щодо постачання важкого озброєння в позиції Лондона відбуваються помітні зрушення, пов'язані з переходом війни в другу фазу та необхідністю підтримки контрнаступальних операцій ЗСУ.

Велика Британія на запит української сторони однією з перших висловила готовність надати гарантії безпеки Україні в ході підготовки проекту міжнародного мирного договору, який імовірно в перспективі може завершити війну. Утім Лондон наразі відкидає можливість поширення принципу статті 5 Статуту НАТО «напад на одну з країн-членів Альянсу автоматично означає напад на усіх інших» на даний проект договору. Долання залишків імперської Росії повинне стати, на переконання наших союзників, прерогативою самої України та її Збройних Сил, хоча й за їх активної всебічної підтримки.

Перебуваючи в Києві 9 квітня, Борис Джонсон виявив особливе захоплення архітектурою Будинку із химерами, що як на сьогодні дуже символічно височіє на пагорбах в урядовому кварталі столиці. Велика Британія засвідчує, що в реаліях ХХІ століття Україна уже не одна в прагненні подолати давню загрозу свого існування – російський імперіалізм, який загрожують усій Європі. Водночас саме українському народу належить головна історична роль у звільненні від цих давніх і водночас таких сучасних химер.